

1. Голубева Г.Ю. Ксенофонт: в пошуках ідеального правителя // 36. наук. пр. міжн. наук.-прак. конф. "Україна – Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва". – Маріуполь, 1999. – Т. 1, ч. 1. 2. Голубева Г.Ю. Дух підприємництва в менталітеті стародавніх греків (на прикладі діяльності Ксенофонта) // Подвижники й меценати: Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст.: Історико-біографічні нариси. – К., 2001. 3. Кошеленко Г.А. Введение. Древнегреческий полис // Античная Греция: Проблемы развития полиса: В 2 т. / Под ред. Е.С. Голубцовой. – М., 1983. – Т. 1. 4. Нахов И.М. Очерк истории кинической философии // Антология кинизма. – М., 1984. 5. Фролов Э.Д. Греция в эпоху поздней классики (Общество. Личность. Власть). – СПб., 2001. 6.

Фролов Э.Д. Ксенофонт и его "Киропедия" // Ксенофонт. Киропедия. – М., 1977. 7. Фролов Э.Д. Панэллизм в политике IV в. до н. э. // Античная Греция: Проблемы развития полиса: В 2 т. / Под ред. Е.С. Голубцовой. – М., 1983. – Т. 2. 8. Фролов Э.Д. Факел Прометея: Очерки античной общественной мысли. – Л., 1991. 9. Шишко Е.П. Политические идеалы Ксенофонта // Проблемы античной истории: Сб. науч. ст. к 70-летию со дня рождения проф. Э.Д. Фролова / Под ред. А.Ю. Дворниченко. – СПб., 2003. 10. Luccioni J. Les idées politiques et sociales de Xénophon. – Gar., 1947.

Надійшла до редколегії 15.09.05

Н. Грибоєдова, асп.

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ І ЧЕРНІГІВСЬКА "ПРОСВІТА"

Досліджено роль М. Коцюбинського в організації та роботі товариства "Просвіта" на початку XX ст.

M. Kotsjubynsky's role in the organization and work of the company "Prosvita" in the beginning of XX century is investigated.

На Наддніпрянській Україні наприкінці 1906 – на початку 1907 рр. під тиском громадськості та прогресивних кіл демократичного поступу почали виникати громадсько-культурні товариства "Просвіта". Каталізатором просвітницького руху стали революційні події 1905–1907 рр., тоді українці нарівні з іншими недержавними націями Росії отримують право на свою пресу, вільне друкування книг, право створювати національні товариства. "Просвіти" не виникли на голому місці. Їм передували українські "Громади", які діяли в глибокому підпіллі і свого часу багато зробили для відродження української національної культури.

Необхідно зауважити, що в цей час не було єдиного товариства з обов'язковим для усіх статутом. Кожна "Просвіта" засновувалася на підставі "Тимчасових правил про спілки та товариства", які були введені з 1906 р. Згідно з "Правилами", статуту "Просвіт" затверджувалися місцевою владою, що робило товариства залежними від свавілля урядовців [2, 124]. Наддніпрянські "Просвіти" існували недовго й не могли розгорнути таку, як у Галичині, культурно-освітню й економічну діяльність. Утім вони зробили значний внесок у народну освіту, формування національної свідомості українського народу.

Так, 9 січня 1907 р. у Чернігові було створено товариство "Просвіта", головою якого одногослоно було обрано Михайла Коцюбинського.

Михайло Михайлович Коцюбинський – один з найвизначніших українських письменників кінця XIX – початку XX ст. Народився у 1864 р. у Вінниці. Закінчив Шаргородське духовне училище, згодом навчався у духовній семінарії. Ще в юнацькі роки захоплювався творчістю українських письменників, зокрема Т. Шевченка, П. Мирного, Марка Вовчка. У 1890 р. виїхав до Львова, де познайомився з І. Франком, В. Гнатюком, М. Павликом. Протягом 1893–1897 рр. працював у Бессарабії і Криму. У 1897 р. переїхав до Чернігова, де прожив до кінця життя [1, 360]. Необхідно зауважити, що перші твори Коцюбинського друкувалися в Галичині у журналах, а потім й окремімі збірками: "У путях шайтана" (1899), "По-людському" (1900) та ін.

Перші літературні спроби письменника позначені впливом народницької літератури. З часом його творчість набула тематичної різноманітності, охоплюючи найширші верстви суспільства, і стала модерною. М.М. Коцюбинський переходить до імпресіонізму, який у його творчості досягає вершини досконалості: "У путях шайтана" (1899), "На камені" (1902), "Цвіт яблуні" (1902), "Під мінаретами" (1904), "Intermezzo" (1908), "Сон" (1911) [4, 144]. Високим патріотизмом і поезією пройняті твори останніх років – "Тіні забутих предків", "Хвала життю". Твори Коцюбинського перекладено мовами багатьох народів світу. У Вінниці та Чернігові від-

крито літературно-меморіальний музей на честь письменника.

Наприкінці XIX ст. М. Коцюбинський співпрацював з галицькою "Просвітою", а в кінці 1906 р. письменник відкрив товариство "Просвіта" у Чернігові. Про відкриття товариства ми дізнаємося з листа Михайла Коцюбинського до В. Гнатюка, у якому він пише: "Пишу до Вас кілька слів ось у якій справі: 27 сього місяця має відкритися у Чернігові товариство "Просвіта". Хотілося б, щоб відкриття було найкраще обставлене, для того дуже було б добре, коли б Ваші просвітні товариства у Львові прислали Чернігівській "Просвіті" хоч би коротеньке привітання. Се мало б вагу для нашої публічності, підняло б духа, додало б охоти до праці...

Привітання треба подавати зараз, на мою адресу, а я вже прочитаю їх на перших загальних зборах 27 сього місяця" [3, 68]. Уже 12 січня 1907 р. в листі до В. Гнатюка, М. Коцюбинський повідомляє: "Спасибі Вам, що обізвалися... Велике спасибі теж за заходи львівській "Просвіті". Педагогічне товариство у Львові прислало теж привіт. "Просвіту" відкрили, але я де з чого не вдоволений. Хоч як зрікався, хоч як прохав, щоб мене увільнили від постійних обов'язків у "Просвіті", проте не послухали і вибрали головою. А се справді тяжко, бо ні здоров'я не служить, ні часу не маю" [3, 71].

Однак необхідно наголосити на тому, що Михайло Коцюбинський був справжнім будівничим відродження національної культури і незважаючи на великі перешкоди з боку урядових кіл віддавав увесь свій розум, здоров'я та останні сили, аби виправдати надії тих, хто обрав його головою цього товариства.

Молода "Просвіта" в Чернігові розвивалася у дуже складних умовах: не було достатньо кількості людей, не було грошей щоб купувати книжки для створення власної бібліотеки. Уряд забороняв скликати збори, влаштовувати театральні виставки, концерти. "Кажуть: існують собі на папері, а жити не дамо" [3, 70–74]. Весь час товариство знаходилося під пильним наглядом поліції. Утім Михайло Михайлович був дуже сильною людиною, він мав характер бійця. Письменник робив усе можливе для того, щоб товариство продовжувало працювати. Він звертався до широких кіл громадськості з листами, зверненнями, намагаючись залучити до співпраці у "Просвіті" громадських діячів культури: М. Лисенка, В. Гнатюка, А. Чайковського, Б. Лепкого, М. Сумцова та багатьох ін.

Згодом ситуація в товаристві починає налагоджуватися. Про це ми маємо змогу дізнатися з листа М. Коцюбинського до К. Зленка від 18 травня 1907 р.: "Діяльність нашої "Просвіти" поки що не велика, бо товариство ще молоде (всього 4 місяці йому), але дещо зроблено вже, дещо робиться. За цей час ми відкрили при "Просвіті" читальню-бібліотеку для членів (яких

маємо більше 200 чоловік); в бібліотеці зібрано уже коло 400 книжок, маємо звиш 20 українських часописів. Лекційна комісія працює над тим, щоб читалися в "Просвіті" лекції з українознавства, а для народу – популярні недільні читання. Одкрили філію в Ніжині, де є вже коло 40 членів. Хоч не багато, але робота йде" [3, 80].

Михайло Коцюбинський і Чернігівська "Просвіта" доклали багато зусиль, щоб організувати літературно-музичний вечір на пам'ять 46-ї річниці від смерті Тараса Шевченка. У цьому заході брало участь багато відомих людей: М. Старицький, М. Лисенко та ін. Також "Просвіта" організувала серію художніх виставок місцевих художників: братів Бутинків, М. Жука та ін. Крім цього, за допомогою Чернігівської "Просвіти", у 1907 р. в Борзні було відкрито музей Пантелеймона Куліша.

Чернігівське товариство звернулося до Київського наукового товариства з проханням прочитати цикл лекцій у Чернігові [3, 170]. Їхнє прохання було задоволене: дві лекції про український вертеп провів І. Стешенко, кілька лекцій про українське козацтво провів Д. Яворницький, лекції з археології – Ф. Вовк, лекції з історії літератури – О. Левицький.

У Чернігові місцева влада зустріла "Просвіту" особливо вороже. Весь цей час за "Просвітою" постійно пильнувало жандармське управління, яке вбачало у діяльності товариства наміри повалення існуючого ладу. Забороняли проведення свят, лекцій, проводили регулярні обшуки [3, 84]. Так, 9 січня 1908 р. в листі до В. Андрієвського М. Коцюбинський говорить: "Опріч того, тиснуть нас, скільки можуть. Характерну доповідь

дістало петербурзьке "Благотворительное общество", яке разом з нами прохало губернатора дозволити при "Просвіті" склад його видань. Подаю вам копію, яку прислали мені з Петербурга: "Ходатайство правління общества "Просвіта" в Чернигове о разрешении открыть книжный склад мною признано не подлежащим удовлетворению ввиду особых вредных украинофильских целей, преследуемых этим обществом" [4, 66].

1908 р. був дуже складним для діяльності "Просвіти" в Чернігові. Так, 27 серпня наказом губернатора всі члени правління Чернігівського товариства були виключені з "Просвіти". Прізвище Михайла Коцюбинського в списку було першим.

Таким чином, наприкінці серпня 1908 р. Чернігівське товариство "Просвіта" припинило своє існування. Приміщення "Просвіти" і дуже цікава бібліотека були передані земській управі.

Михайло Коцюбинський і Чернігівська "Просвіта" відіграли дуже велику роль у формуванні національної свідомості українського народу. За своє недовге існування, Чернігівська "Просвіта" залишила яскравий слід на небосхилі українського національного відродження.

1. Довідник з історії України (А-Я): Посіб. для серед. загальноосвіт. навч. закл. / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К., 2001. 2. Коєба Ж. "Просвіта" – світло, знання, добро і воля українського народу. – Дрогобич, 1993. 3. Коцюбинський М. М. Сочинения : В 7 т. Т. 6. Листи (1905–1907). – К., 1975. 4. Нарис історії "Просвіти" / Р. Іванчук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. – Львів; Краків; Париж, 1993.

Надійшла до редколегії 15.09.05

Д. Грицких, асис.

ЗАХВАТ ГОНКОНГА ВЕЛИКОБРИТАНИЕЙ: ЧАСТНЫЙ ИНТЕРЕС И ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА

Доведено системну цілісність британської колоніальної політики при захопленні Гонконгу, яке здійснювалося з урахуванням державних і приватних інтересів.

The system integrity of the British colonial policy at capture of Hong Kong, which was showed in the account of the state and private interests, is proved.

Практика міжнародних відносин другої чверті XIX в. передполагала колоніалізм в якості одного із своїх важливіших компонентів. І Великобританія, як найбільша держава того часу, слідувала шляхом розвитку форм і методів колоніальної експансії. Британські політичні та підприємницькі групи, сталючись з раніше невідомими *визовами*, виступали під час в ролі ініціаторів найбільш ефективних *ответов*. В умовах ростиючої міжнародної конкуренції на світовому ринку вони були змушені відшукувати всі нові способи підвищення ефективності своїх підприємств, реалізуючи, під час, найбільш сумнівні проекти. Відпрацьовані в минулому форми реалізації внешнеполітичних планів залишаються в арсеналі сучасної політики і, слідовательно, підлягають скрупульозному вивченню.

В якості історичного прикладу можна взяти події 1834–1840 гг. в Китаї, які, на наш погляд, достатньо точно пояснюються переходом британських торгових груп до зв'язаних з ними державних діячів від політики адаптації до політики підкорення та панування.

Появлення британців в Китаї стосується до другої половини XVI в. Це були представники Британської Ост-Індської компанії, які отримали можливість нарівні з португальцями організувати торгові факторії на спеціально виділених китайських правите-

льством територіях в Макао. Пізніше значительна частина операцій була перенесена в Кантон, де розмістились британські торгові представництва.

Британська Ост-Індська компанія довгий час володіла монополією на торгівлю в даній області, однак в першій третині XIX в. відмовилась від своїх привілеїв. Це привело до залучення в торгові операції маси малих і середніх британських підприємств.

Важливим обставиною, впливаючою на подальший хід подій, стало прагнення британських торговців отримати договірні гарантії розвитку торгівлі, а також встановлення зв'язків з місцевими властями напряму, а не через призначену державою посередницьку корпорацію ("Гунхан") [1, 11].

В 1818 г. посольство лорда Амхерста потерпело невдачу в спробі отримати заключення торгового договору при допомозі дипломатичного тиску на китайські офіційні кола. Цій же меті добивався лорд Непір з моменту його призначення на посаду керівника англійської торгівлі в області. Однак і його спроби не принесли бажаного результату.

Приблизно в той же час на засіданнях британського парламенту часто піднімається питання про торгівлю опиумом, якою передбачалося ставити камінь преткнення в відносинах між британськими підприємцями та китайськими властями.